

PKN

Stichting voor
onderzoek
historische
tabakspijpen

Jaarboek 2016

Redactie:
Bert van der Lingen
en Arjan de Haan

PKN

Stichting voor onderzoek historische tabakspijpen

Jaarboek 2016

Redactie: Bert van der Lingen en Arjan de Haan

Uitgave: Stichting PKN, Leiden
www.tabakspijp.nl
info@tabakspijp.nl

Redactie: Bert van der Lingen
English summaries: Bert van der Lingen en Kath Adams (correcties)
Lay-out: Arjan de Haan, DDG 's-Graveland
Druk: DPN Weurt

Voorzijde omslag: Kleipijp gemaakt naar de beeltenis van Koning
Stadhouder Willem III.

Achterzijde omslag: Plateel wandrekje van Ivora, model 405, met
voorstelling van de Koppelpoort te Amersfoort.

ISBN: 978-90-801138-7-9

© PKN. Overname van artikelen of illustraties is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie. Auteurs zijn verantwoordelijk voor hun bijdragen.

Inhoud	Voorwoord	7
	Een vorstelijke vondst: Koning-stadhouder Willem III van Oranje Bert van der Lingen en Ron de Haan	9
	Kleipijpen uit Friesland Ewout Korpershoek	17
	Kleipijpen voor de koopman Christian Daniel Bramigk uit Anhalt-Köthen, Duitsland, 1735-1743 Bert van der Lingen	31
	Tabak en tabakspijpennijverheid in de steden Amersfoort en Utrecht Jan van Oostveen	39
	Pijpenkoppen en fragmenten van pijpenpotten uit een kleiput in Leiderdorp Ewout Korpershoek	49
	Cornelis Dirksz. Samson, een potschipper met tabakspijpen Bert van der Lingen	59
	De Pijpenmarkt op de Nieuwezijds Voorburgwal te Amsterdam: Ordonnanties, vrachttarieven, pijpenhandelaren en export Bert van der Lingen	67
	Twee late herinneringspijpen van P. van der Want, Gzn. Ruud Stam	125
	Miniatuur pijpenrekjes van aardewerk uit de 20e eeuw Ruud Stam	129
	Op kleipijpen gemonteerde metalen elementen Felix van Tienhoven	165
	Een unieke en curieuze 19e eeuwse fabriekscatalogus van de Gebrüder Ziegler in Ruhla Ron de Haan	175
	De introductie van Aristophane pijpen door Gambier Arthur van Esveld	189
	Een Zuid-Duits kleipijpje uit de Amstel Ewout Korpershoek	197
	De betekenis van de Goudse pijp in de handel met de Ashanti en gouden Ashanti pijpen in de 19e eeuwse politiek Ruud Stam	203
	De porseleinen pijp als herinneringspijp: Drie bijzondere studentenpijpen Ron de Haan	217
	Engelse summaries	225

Voorwoord

Voor u ligt Jaarboek 2016 van de PKN, 'Stichting voor onderzoek historische tabakspijpen'. Aan dit rijk geïllustreerde vierde jaarboek hebben een zevental auteurs meegewerkt en ook ditmaal is een interessant boek met gevarieerde artikelen over de geschiedenis van de tabakspijp samengesteld.

In dit jaarboek wordt uiteraard aandacht besteed aan de Nederlandse kleipijp met een aantal bijzondere vondsten. Ewout Korpershoek beschrijft een groep **in Friesland vervaardigde kleipijpen** uit de achttiende eeuw en verder de vondst van pijpenkoppen en scherven van **pijpenpotten uit Leiden**. Bert van der Lingen en Ron de Haan tonen een exclusieve, groot formaat pijp met het portret van **Stadhouder-koning Willem III** en Jan van Oostveen beschrijft de resultaten van onderzoek naar de tabak en tabakspijpennijverheid in **Amersfoort en Utrecht**. Bert van der Lingen doet verslag van zijn onderzoek naar de Duitse koopman Christian Daniel **Bramigk** die in Gouda pijpen met zijn familie/firmawapen liet maken en over een 18e eeuwse **potschipper** die Goudse pijpen verkocht in dorpen langs zijn vaarroute.

Ook schreef hij een uitgebreid artikel over de **Amsterdamse pijpenmarkt** waarin onder meer ordonnanties, vrachttarieven en de export van pijpen aan bod komen en ruim tachtig pijpenhandelaren uit de 17e en 18e eeuw worden besproken.

Ruud Stam beschrijft twee **herinneringspijpen** van de firma P. van der Want, Gzn en heeft een uitgebreid artikel over **miniatuur pijpenrekjes** uit de 20e eeuw, met ruim 200 afbeeldingen die de enorme variatie aan motieven, decoraties en kleuren laten zien.

In een zestal artikelen komen ook buitenlandse tabakspijpen aan bod. Felix van Tienhoven beschrijft de variatie van **gemonteerde metalen elementen** op kleipijpen. Dit artikel is geschreven voor het Journal of the Académie Internationale de la Pipe en is met toestemming van de Académie in vertaalde vorm in ons Jaarboek opgenomen als eerbetoon aan de onlangs overleden auteur. De vondst van een aantal karikaturale prenten was voor Arthur van Esveld aanleiding de introductie van **Aristophane** pijpen door Gambier te beschrijven. Een unieke **fabriekscatalogus** van kleipijpen van de **firma Ziegler** in Ruhla wordt door Ron de Haan gepresenteerd, evenals een drietal bijzondere **studentenpijpen van porselein**. Een in Nederland gevonden **groen geglazuurde kleipijp** uit Zuid-Duitsland wordt door Ewout Korpershoek besproken. Van Ruud Stam is nog een bijdrage over **gouden Ashanti pijpen** in de 19e eeuwse politiek en de betekenis van de Goudse pijp in de handel met de Ashanti in Ghana.

Wij wensen u veel lees- en bladerplezier in het Jaarboek 2016 van de PKN, 'Stichting voor onderzoek historische tabakspijpen'.

Bert van der Lingen

Arjan de Haan

Een vorstelijke vondst: Koningstadhouder Willem III van Oranje

Bert van der Lingen en Ron de Haan

Dertig jaar geleden werd in een bouwput langs de Vecht in Breukelen, niet ver van het statige kasteel Nijenrode, een vorstelijke tabakspijp gevonden. Het rookgerei is van uitzonderlijk formaat en heeft een scherp gemodelleerd portret als voorstelling. Het gaat om een zeldzame oranjepijp met de afbeelding van stadhouder-koning Willem III (1650–1702). Mogelijk is Willem samen met Amsterdams stadsafval, puin en scherven als ophoging of stabilisatie langs de oevers van de Vecht gestort.¹

Een korte historie

Prins Willem Hendrik van Oranje werd op 14 november 1650 geboren op het Binnenhof in Den Haag. Zijn vader, stadhouder Willem II, was acht dagen eerder overleden. Zijn moeder was Maria Henriëtte Stuart, de dochter van de Engelse koning Karel I. Later werd de prins bekend als Koningstadhouder Willem III. Na het overlijden van zijn vader begon het Eerste Stadhouderloze Tijdperk (1650-1672) waarin over de gewesten Holland, Zeeland en Utrecht (1650-1672) en Gelre en Overijssel (1650-1675) geen stadhouder werd benoemd.

Afb. 1. Kroning van Willem en Mary, 1689. (Coll. Rijksmuseum Amsterdam)

Afb. 2. Portret van Willem III door W. Wissing, 1680-1710. (Coll. Rijksmuseum Amsterdam, SK-A-879)

Eind 1670 en begin 1671 was Willem III op bezoek in Engeland en verzocht zijn oom Karel II tot aflossing van de schuld, die het Huis Stuart sinds de Engelse burgeroorlog aan het Huis van Oranje had. Karel kon dit verzoek niet inwilligen maar probeerde hem wel tot het katholicisme te bekeren. Willems geschokte reactie hierop was voor Karel aanleiding om zijn neef geen deelgenoot te maken van zijn geheime Verdrag van Dover met Lodewijk XIV. In dat Verdrag was bepaald dat Engeland en Frankrijk de Republiek omver zouden werpen en dat Willem benoemd werd tot soeverein prins van de Hollandse rompstaat. Karel keerde zich samen met Lodewijk tegen Willem III.

Begin 1672 werd Willem benoemd tot kapitein-generaal. De Republiek werd via Luxemburg en Duitsland aangevallen door Lodewijk XIV gesteund door Karel II van Engeland en de bisschoppen van Münster en Keulen. In juli 1672 werd Willem III benoemd tot stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht. De opmars van de Fransen werd gestopt en de Republiek was van de ondergang gered. Daarna speelde Willem III een belangrijke rol in de internationale politiek. Hij was erg gedreven in zijn strijd tegen de imperialistische politiek van Lodewijk XIV om zo de Europese machtsverhoudingen te beschermen. Ook wilde hij het protestantse geloof beschermen.

Door zijn huwelijk in 1677 met zijn nicht Mary II, de oudste dochter van Jacobus II van Engeland, ontstonden nauwe banden tussen de Oranjes in de Republiek en het

Huis Stuart in Engeland. Jacobus zou echter de laatste rooms-katholieke monarch van Engeland zijn. Mary was de erfgename van de tronen van Engeland, Schotland en Ierland totdat haar broer uit het tweede huwelijk van Jacobus werd geboren. Op verzoek van een aantal prominente Engelsen die van de katholieke koning af wilden, vertrok Willem III eind 1688 met een enorm invasieleger en ruim 500 schepen vanuit Hellevoetsluis naar Engeland. Jacobus vluchtte naar Frankrijk en zette met Franse hulp de strijd vanuit Ierland voort. In 1690 kwam het bij het Ierse Drogheda aan de rivier de Boyne tot een confrontatie waarbij Willem definitief het Frans-Ierse leger van zijn schoonvader en daarmee de katholieken versloeg. De Noord-Ierse protestanten herdenken nog jaarlijks de Slag aan de Boyne van 'William of Orange' met de Oranjemarsen.

In februari 1689 werden Willem III en Mary II tot koning en koningin van Engeland en Ierland gekroond en een paar maanden later aanvaardden zij ook de kroon van Schotland. Willems positie bleef tot de Slag aan de Boyne onzeker maar mede dank zij zijn buitenlandse troepen hield hij stand. In 1691 gaven de Ieren zich over. In datzelfde jaar en voor het eerst na de zogenaamde 'Glorious Revolution' bezocht Willem III Nederland. Hij werd in Den Haag feestelijk onthaald door de magistraten en de Staten van Holland. Zijn heldendaden werden weergegeven in de vorm van erepoorten. 'William & Mary' regeerden samen op de Britse Eilanden tot haar dood in 1694. Willem stierf in 1702 in Kensington Palace aan de gevolgen van complicaties na de val van zijn paard.

Oranje souvenirs

Vooraf rond Koninklijke feestdagen wordt al eeuwenlang keramiek met afbeeldingen van leden van

ons vorstenhuis aangeboden, zoals schotels, kopjes, beeldjes en talloze tabakspijpen met verwijzingen naar het Huis van Oranje. Gezien de vele bodemvondsten met keramiek waarop zijn portret is afgebeeld was Willem III populair in zijn tijd. Deze stukken komen zowel uit zijn periode als stadhouder als zijn latere koningschap. Vanaf 1689 werden zijn portretten op aardewerk veelal geflankeerd door de letters K en W, de afkorting voor 'koning Willem'. Meestal is Willem III zonder snor afgebeeld maar soms heeft hij een modieus, dun, snorretje. (afb. 3-5)

Een pijp met krullen

Rond de tabaksketel van de tabakspijp (afb. 6-8) is een sterk gelijkend portret van Willem III met koningskroon gemodelleerd. Typisch is zijn karakteristieke lange, kromme neus, een klein snorretje en een lange pruik met weelderige krullen. Op zijn borst draagt hij een jabot, een geplooid strook die vastgenaaid was op het hemd, waardoor het over het niet geknoopte deel van het vest lag. De oorspronkelijk gestikte motieven in de stof zijn handmatig in de klei gekrast. De kleding in de zeventiende eeuwse hogere kringen werd bepaald door de Franse mode en in het bijzonder door die van zijn rivaal Lodewijk XIV. Die was ook verantwoordelijk voor de introductie van de pruik en de bijzondere mode uiting die dit teweeg bracht: de Pruijkentijd. Willem was een introverte verlegen man met een klein lichaam en te korte benen. Hij was gedrongen en had een lange kromme neus. Vooral zijn kromme neus is een opvallend gegeven op de hier afgebeelde pijp. Zelfs de diepe blik in de ogen van Willem lijken we terug te zien op oude prenten en de pijp.

Tabakspijpen met Willem III zijn slechts kort in productie geweest. De kroon is een directe verwijzing

Afb. 3. Willem III, 1671. (Coll. Rijksmuseum Amsterdam, RP-P-OB-77.358)

Afb. 4. Willem III en de oorlogsgod Mars, 1672. (Coll. Rijksmuseum Amsterdam, RP-P-OB-77.047)

Afb. 5. Detail van een faiencebord met Willem III, 1689-1710. (Coll. Huis van Hilde, inventarisnr. 9056-01).

Afb. 6-8. Koning-stadhouder Willem III. (Coll. Ron de Haan)

Afb. 10. Portret van koning-stadhouder Willem III. Gerard Valck, 1689-1726. (Rijksmuseum Amsterdam, RP-P-OB-104.560).

naar het koningschap van Willem III en zeer waarschijnlijk speciaal naar het kroningsjaar 1689. Het is niet ondenkbaar dat de productie nog enkele jaren doorliep en gepopulariseerd werd door de overwinning in 1691. Na het overlijden van Willem in 1702 zal de productie definitief gestopt zijn. De pijp heeft een hoogte van 91 mm gemeten vanaf de onderzijde van de hiel tot aan de bovenkant van de kroon. Dat is fors te noemen aangezien de gemiddelde hoogte van een pijp met standaard formaat in deze periode circa 40 mm bedraagt. De diameter van de ketel is 32 mm, die van de steel 27 mm en de steellengte bedraagt 137 mm. Het rookkanaal is 3 mm in doorsnee en de grootste breedte van de pijp bedraagt 67,6 mm. Boven de plat afgesneden hiel is een oogje aangebracht die waarschijnlijk diende om de pijp aan op te hangen. Het is niet ondenkbaar dat dergelijke pijpen voor tabakswinkels werden gehangen als uithangteken.

Er zijn een klein aantal andere (fragmenten van) koningspijpen bekend die een vergelijkbare decoratie hebben als de hierboven beschreven pijp. Een pijp met drie stelen en drie tabaksketels is in Maassluis gevonden² (afb. 11). Deze pijpen hebben een wapenschild met drie lelies. Gezien de overeenkomende details lijken beide pijpen door dezelfde persoon te zijn vervaardigd. De drie lelies komen in het wapenschild van Willem III

Afb. 11. Tabakspijp met drie stelen. (Coll. Boy Hubee)

Afb. 12. Tabakspijp Willem III. (Coll. Keramiekmuseum Princessehof, Leeuwarden)

voor maar was ook het wapen van Frankrijk. Het lijkt echter niet waarschijnlijk dat Lodewijk XIV op deze pijpen is afgebeeld. Lodewijk XIV hield zich op buitenlands gebied vooral bezig met zijn machtspositie. De oorlog van 1672 tegen de Nederlandse Republiek begon vanwege de weigering mee te werken aan het Franse plan om de Spaanse Nederlanden onderling te verdelen. Deze Oorlog (1672-1678) was nog een grote overwinning voor Frankrijk maar tegen het einde van de 17e eeuw keerde het lot zich tegen Lodewijk. In 1688, een jaar voordat Willem III met Mary trouwde, keerden maar liefst zeven landen zich tegen Frankrijk nadat Lodewijk probeerde aanspraak te maken op de Palts, met als gevolg de Negenjarige Oorlog (1688-1697). Hetzelfde gebeurde toen hij in 1700 probeerde zijn kleinzoon op de Spaanse troon te zetten. Het directe gevolg hiervan was de Spaanse successieoorlog van 1701-1713. Het lijkt niet erg waarschijnlijk dat Lodewijk erg populair was in de Nederlanden. Mogelijk hebben de wapenschilden

met de drie lelies op deze pijpen een geheel andere betekenis. Misschien zijn de drie lelies aangebracht als een symbolische verwijzing naar het verlies van Lodewijk en de overwinning van Willem III?

In de collectie van het Keramiekmuseum Princessehof in Leeuwarden bevindt zich een vergelijkbare pijp als de in dit artikel besproken pijp. De steel is deels getordeerd maar is verder eenvoudig uitgevoerd met een jabot die langs de randen is afgezet met ingedrukte rechthoekjes. Het hoofdhaar lijkt als losse draadjes kris kras op de pijp te zijn aangebracht. (Afb. 12) De koning heeft bij deze pijp geen kroon. Omdat het haar aan de bovenzijde afgevlakt is lijkt er oorspronkelijk een kroon aanwezig te zijn geweest. Evenals de andere exemplaren heeft ook deze pijp een oogje. Die is dwars door de hiel gestoken. De hoogte van deze pijp bedraagt 110 mm³ en de diameter 37 mm.

Een kleinere koningspijp, met een hoogte 52 mm een breedte van 28,5 mm en een rookkanaal met een doorsnede van 3 mm, is in 1983 in Edam gevonden.⁴ (Afb. 13) Deze pijp is eveneens geheel met de hand gemodelleerd en heeft aan de rechterzijde een dubbele rij krullen in zijn pruik en aan de linkerzijde een enkele rij. De pijp lijkt daarom niet afgemaakt te zijn en mogelijk gaat het om productieafval. De krullen zijn later handmatig op de kop aangebracht. In de rechterzijde van de kop bevindt zich tevens een gat waardoor de pijp niet meer gebruikt kon worden. In tegenstelling tot de hierboven beschreven exemplaren heeft deze pijp geen opening in de hiel. Opvallend is dat vooral de kleinere exemplaren niet van een gat zijn voorzien. De in Edam gevonden pijp is qua formaat bijna de helft korter dan de in Breukelen gevonden pijp. Wat betreft vormgeving lijkt deze pijp meer op een kleiner exemplaar met ingedrukte cirkels in plaats van krullen in het Amsterdam Pipe Museum.⁵

Afb. 13a-c. Ketelfragment met krullen. Hoogte 52 mm, Breedte 28,5 mm. (Coll. Ruud Stam)

Uit Gouda is verder nog een steelfragment bekend waarop restanten van een pruik te zien zijn en aan de bovenzijde een jabot. (Afb. 14)

In 1693 schreef Isaac van den Berg 'Het gestoffeerde Winkel en Luyfen Banquet, dienstig Voor alle Winkeliers die eenige Rymen (haar Koopmanschap betreffende) voor Luyfens, Deuren, of in Pak-papieren willen zetten'. Van den Berg schreef zijn vermakelijke boek, dat bedoeld was om de mistroostigheid van de oorlog en slechte tijden enigszins te verdrijven en tot stimulans van de handel. Tot 'oppronking van haar Nering, en vertiering van Waren en Koopmanschappen' had hij dit boek vol koddige en zinrijke opschriften voor luifels en pakpapieren geschreven die gebruikt konden worden om aan kooplieden en consumenten kenbaar te maken welke waren de betreffende winkelier verkocht. Een tweetal opschriften voor een tabakswinkel genaamd 'In de Koning van Engeland' zijn hieronder weergegeven:

In de Koning van Engeland.

Verwart staat Lood'wyk met sijn Pypen:

Dat hy niet langer Roken kan:

Wiljam sal hem een mondstuk slypen;

Dan wil hy smoken als een man.⁶

In de Koning van Engeland.

Kan Lood'wyk niet een Pypje drinken?

Met onsen Wiljam, Nassaus Spruyt?

Dan moet Tabak hem louter stinken;

Als hy niet smookt van Wiljams kruyd.⁷

In het boek van Van den Berg staan 160 rijmpjes die bedoeld zijn voor tabakswinkels, waarvan maar liefst 50 winkels de naam 'In de Koning van Engeland' hebben meegekregen, 10 'in de Admiraal de Ruyter', 20 'In de Admiraal Tromp', 10 'In de Zeeheld Brakel' en een aantal overige namen. Hieruit blijkt dat Willem immens populair moet zijn geweest.⁸ Heeft Willems portretpijp dan toch ooit voor tabakswinkels gehangen?

Noten:

- 1 Dit artikel is in gewijzigde vorm onder de titel 'Oranje pijp. Een vorstelijke vondst uit de 17de eeuw' eerder verschenen in VIND. Geschiedenis, archeologie, kunst en antiek, nr. 23, 2016, p. 43.
- 2 Meulen, 2010, p. 2198-2199.
- 3 Pijpenkoppen worden gewoonlijk achter de hiel (steelzijde) tot aan de bovenzijde (midden) van de ketel gemeten. Het is niet duidelijk hoe deze pijp gemeten is. Mogelijk zijn de maten daarom iets korter.
- 4 Haan, 1987, p. 45-46. De pijp bevindt zich nu in de collectie van Ruud Stam.
- 5 Amsterdam Pipe Museum, collectienr. APM 20.250.
- 6 Berg, 1693, no. 13.
- 7 Berg, 1693, no. 18.
- 8 Berg, 1693.

Literatuur:

-Berg, I. van den, 1693. *Het gestoffeerde Winkel en Luyfen Banquet, dienstig Voor alle Winkeliers die eenige Rymen (haar Koopmanschap betreffende) voor Luyfens, Deuren, of in Pak-papieren willen zetten, wat Waren yder te verhandelen heeft. Koddig gerymt, Voor de Winkeliers en Liefhebbers te grabbel gegooyt.* Amsterdam.

-Haan, R. de, 1987. Een 'klein' koningspijpje. *PKN* 10 (38), p. 45-46.

-Lunsingh Scheurleer, D.F., 1994. *Oranje op aardewerk van Willem de Zwijger tot Koningin Beatrix.* Lochem.

-Meulen, H. van der, 2010. 'Presentatiepijp?'. *PKN* 32 (127), p. 2198-2199.

-Ritmeester, P. 1987. 'De koningspijp'. *PKN* 9 (36), p. 88-89.

Afb. 15. Steelfragment met jabot en krullen. Lengte 46 mm, Dikte 11-16 mm. (Coll. Lia Schouten)

Franconia sei's Panier!

Handbeschilderde porseleinen wapenpijp met op de achterzijde de tekst: 'Dr. Hugo Hertwig Fr.!, (xxx)(xx)(x) F.M., s/l Leibfuchs Hermann Garlipp, Fr.!, fr.Er., Berlin, 30.6.83'. Datering 1883.

Zie: De porseleinen pijp als herinneringspijp. Drie bijzondere studentenpijpen

**Een vorstelijke vondst: Koning-stadhouder Willem III van Oranje / A
Royal find: King-stadholder William III of Orange**

Bert van der Lingen en Ron de Haan

Thirty years ago, along the river Vecht at Breukelen, a rare complete pipe was found together with waste from Amsterdam. The exceptional sized pipe has a sharply carved portrait representing Stadholder-King William III (1650-1702). On the bowl we see his lifelike portrait with a crown. William III or William of Orange was King of England, Ireland, and Scotland from 1689 until his death in 1702. Most likely the pipe was made after his coronation in 1689 or shortly thereafter.

Kleipijpen uit Friesland / Clay pipes from Friesland

Ewout Korpershoek

In 1988 a comprehensive study of clay tobacco pipe makers from Leeuwarden in the province of Friesland was published but until now only two pipe makers could be linked to pipe material from this area. Recently a group of early 18th century pipes was found in Leeuwarden. The models are derived from the typical Gouda funnel shape. Given the composition of the group of pipes, the slightly different form, the lesser quality and brand variety, we are not dealing with Gouda pipes but with local production. Some of the marks imitate popular Gouda marks while others are local marks. The marks point to pipe makers from Leeuwarden from the early 18th century.

Kleipijpen voor de koopman Christian Daniel Bramigk uit Anhalt-Köthen, Duitsland, 1735-1743 / Clay pipes for merchant Christian Daniel Bramigk from Anhalt-Köthen, Germany, 1735-1743

Bert van der Lingen

In the eighteenth century in particular there appeared on the market abundantly decorated pipes. They were usually made to commemorate important political events. Sometimes, like in the case of the pipes decorated with an unknown coat of arms and the text C.D. Bramigk, the underlying meaning of these pipes was not understood. It was recently discovered that these pipes were made for a German merchant who temporarily lived in Amsterdam and who ordered Gouda pipe makers to produce such pipes for export to Germany.

Tabak en tabakspijpenijverheid in de steden Amersfoort en Utrecht / Tobacco and pipe industry in the cities of Amersfoort and Utrecht

Jan van Oostveen

Almost thirty years ago the first thorough publication on pipes produced in Utrecht appeared. This gave a coherent overview of the Utrecht pipe industry through archival and archaeological research. Nevertheless, on the basis of this study, some questions remained unanswered. In particular, not all (marked) pipes could be linked to a specific pipe maker. The case was more or less the same with Amersfoort. In this article the results of further research into the pipe industry of both cities are presented with the aim to link more products to a specific pipe maker.

Pijpenkoppen en fragmenten van pijpenpotten uit een kleiput in Leiderdorp / Clay pipes and saggar fragments from a clay pit in Leiderdorp

Ewout Korpershoek

In this paper finds of clay pipes and fragments of seventeenth century saggars from Leiden are discussed. The material shows us that there were at least two different saggars. It is the first time saggar fragments from Leiden have been found and published. The material was found in old clay pits in Leiderdorp next to Leiden. Many of these pits appear to have been filled with household waste.

Cornelis Dirksz. Samson, een potschipper met tabakspijpen / Cornelis Dirksz. Samson pottery skipper with tobacco pipes

Bert van der Lingen

'Pottery skippers' loaded their ships with merchandise and sailed across the country to sell their wares directly to consumers and shopkeepers mainly in villages. This article deals with an 18th century pottery skipper from Gouda who sold pottery, kitchenware, household goods and clay pipes, which he had purchased from different manufacturers in Gouda. In rural areas it was sometimes difficult to get these goods.

De Pijpenmarkt op de Nieuwezijds Voorburgwal te Amsterdam: Ordonnanties, vrachttarieven, pijpenhandelaren en export / The Pipe market on the Nieuwezijds Voorburgwal in Amsterdam: Regulations, cargo freight, pipe merchants and export

Bert van der Lingen

This paper deals with the Amsterdam Pipe market on the Nieuwezijds Voorburgwal, close to the Royal Palace. The market was established in or around 1663 and was primarily intended to strengthen the declining Amsterdam pipe industry. At the same time there were an increasing number of Amsterdam merchants who specialized in the export of mainly Gouda pipes, and the capital became an important link in this trade. Especially the trade to Scandinavia, Northern Germany and the Baltic was largely via Amsterdam. Amongst others, this paper is about the history of the Pipe market, the regulations and the freight rates of pipes to Amsterdam. Furthermore around 85 pipe merchants from the end of the seventeenth and eighteenth centuries are presented. Noteworthy is the large number of traders with a German origin and those with connections in the shipping business.

Twee late herinneringspijpen van P. van der Want, Gzn. / Two late commemorative pipes from P. van der Want, Gzn.

Ruud Stam

In this paper two commemorative pipes made by P. van der Want, Gzn. from Gouda are presented. One for the opening of the peace Palace in The Hague, the other one commemorating the arrival of the Prince of Orange after the Napoleonic time in Scheveningen, the start of the monarchy in The Netherlands. Both pipes were made in one mould, with different applications. These pipes originally made with an attached stem have also been made as pipes in one piece with a clay stem.

Miniatuur pijpenrekjes van aardewerk uit de 20e eeuw / Earthenware miniature pipe racks from the 20th century.

Ruud Stam

In the 20th century many miniature pipe racks were made, mainly for tourists. Production started when workers became there first days of, the start of the holiday's we know now. The aim of this publication is to give an overview as complete as possible over this production in different factories in The Netherlands. For this aim catalogues, different lists of marks and initials of the painters have been used. Until now nine producers were known. The research carried out now has identified another 6 producers and we also know now that many of these

pipe racks were much longer in production than we knew before. The first miniature pipe racks were produced in 1918. These racks were made of plateel, beautifully decorated and painted by skilled painters. Later more and more Delft blue racks were made and even racks were decorated with transfers.

Op kleipijpen gemonteerde metalen elementen / Metal attachments on clay pipes

Felix van Tienhoven

This paper deals with an aspect of clay pipes that has been largely neglected. Much has been written about clays but I doubt if many have ever thought about the metal attachments which over the past centuries did adorn them. The contribution ventures to present a comprehensive overview of the different applications in which such metal elements have been manifest.

Een unieke en curieuze 19e eeuwse fabriekscatalogus van de Gebrüder Ziegler in Ruhla / A unique and quaint 19th century factory catalog of Gebrüder Ziegler in Ruhla

Ron de Haan

Recently a nine page factory catalogue with thirty line drawings of pipes of Gebrüder Ziegler in Ruhla was discovered. All the pipes shown have a grotesque portrait. They receive the air supply not from the bowl opening, in the usual way, but through the mouth and in one case through the nose. The pipes in this catalog are unique and according to a statement of the company they were the first to produce this type of pipe. In known collections there are only three pipes with strong similarities to pipes in this catalog.

De introductie van Aristophane pijpen door Gambier / The introduction of Aristophane pipes by Gambier

Arthur van Esveld

Aristophanes pipes were introduced by Gambier before 1855. Typically, these shaped pipes have a slender oval bowl and a pointed heel. The name was derived from Aristophanes, the Greek comic playwright. Aristophanes pipes were in production for more than 60 years. Comic posters were made when these pipes were first introduced and, in a well-known satirical weekly, there appeared an article with several comical prints making fun of these Gambier novelties.

Een Zuid-Duits kleipijpje uit de Amstel / A southern German clay pipe from the Amstel river

Ewout Korpershoek

Recently, a green glazed pipe bowl with floral ornaments was found along the banks of the river Amstel near Uithoorn. It is rather different in shape and decoration to any other we have seen produced by Dutch manufacturers. On both sides of the bowl the pipe has leaves which merge into the shank. After moulding the bowl opening was cut with a knife. The pipe appears to have originated in southern Germany or, perhaps, Austria or Switzerland.

De betekenis van de Goudse pijp in de handel met de Ashanti en gouden Ashanti pijpen in de 19e eeuwse politiek / The significance of the pipes from Gouda for the trade with the Ashanti and golden Ashanti pipes in 19th century politics.

Ruud Stam

The Ashanti kingdom was from the 17th century on very strong in Ghana. The Dutch had fortifications like Elmina at the coast and gold and later slaves were traded by the Dutch. Slaves were bought with different sorts of trade goods, among them clay tobacco pipes. The Gouda pipes were beloved by the African rulers and traders, especially the best quality, as can be seen from excavations. Even French traders used pipes from Gouda. Clay pipes of a lesser quality were also used for comfort for the slaves on the slave ships.

After an investigation of the chronology of pipe forms of the Ashanti pipes and the origins of the stub stemmed pipes in western Africa, the Golden Ashanti pipes in four European museums are described. These pipes from the 19th century were given as a present to European kings for diplomatic reasons.

De porseleinen pijp als herinneringspijp. Drie bijzondere studentenpijpen / The porcelain pipe as a remembrance pipe. Three special student pipes

Ron de Haan

Porcelain was the most common material for the manufacture of German remembrance pipes. Alongside ordinary friendship pipes there were pipes dedicated to reservists, students, hunting and various associations. Reservist and students pipes were the most commonly produced. In this article three special student pipes are discussed. There are three main groups of student pipes; those with a student in silhouette, pipes with heraldic representations and pipes with allegorical pictures.

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door particuliere donateurs

